

Prof. dr RISTO VUKČEVIĆ, Ekonomski fakultet, Titograd

MARKS I LENJIN O PLANIRANJU U SVIJETLU SAVREMENE EKONOMSKE TEORIJE I PRAKSE

1. UVODNI OSVRT

Osnivači naučnog socijalizma, kao što je poznato, dali su iscrpnu analizu kapitalističkog društvenog sistema, otkrili i rasvijetlili njegove osnovne protivurječnosti i dokazali njegov istorijski prolazan karakter. Oni se, međutim, nijesu upuštali u podrobnije razmatranje novog društvenog sistema, koji nastaje i zamjenjuje kapitalističke društvene odnose. Dosljedni svom naučnom metodu, dijalektičkom i istorijskom materijalizmu, otkrili su opšte zakonitosti novog društveno-ekonomskog sistema, bitne karakteristike njegovih proizvodnih odnosa ali nijesu zalazili u pitanja organizacije socijalističke ekonomije. Stoga, kada se danas u savremenim uslovima, analizira i tumači veza između pojedinih komponenti socijalističkih društvenih odnosa i Marksova pogleda na socijalističko društvo moraju se imati u vidu dva bitna momenta:

prvo, razlike nastale između onovremenih i sadašnjih uslova i, drugo, opštost Marksova učenja o socijalističkom društvu.

Za razliku od Marksa, Lenjin je radio u uslovima kada je valjalo ne samo dalje razviti teorijsku misao Marksa i Engelsa već je oživotvoriti u praksi izgradnje socijalističkog društva. Praksa je potvrdila da je Lenjin to genijalno uradio. Pa, ipak, i kada Lenjinovo učenje o pojedinim pitanjima socijalističkog razvoja i konkretna rješenja u socijalističkoj izgradnji posmatramo u svjetlu sadašnjih saznanja i prakse, moramo posebno imati u vidu konkretne istorijske uslove u kojima je utirao put oživotvorenju ideja socijalističke izgradnje.

Takav pristup u tumačenju teorijskih pogleda Marksa i Lenjina o planiranju u socijalističkom društvu omogućava da se osvijetli veza savremenih pogleda i prakse planiranja sa njihovim učenjem. Samo tako je moguće između različitih konkretnih oblika, različite organizacije i različite prakse planiranja pronaći njihovu vezu sa

istom idejnom osnovom. Zapravo, samo primjenom dijalektičkog i istorijskog materijalizma, kao opšteg metodološkog pogleda na razvitak društva, moguće je objasniti organsku vezu i kontinuitet koji postoji između savremenih raznovrsnosti pogleda i prakse socijalističkog razvoja u pogledu koji su o tom razvoju imali osnivači naučnog socijalizma.

U vezi sa ovim postavlja se pitanje: u čemu su promijenjeni savremeni opšti uslovi u odnosu na uslove u kojima je nastao naučni socijalizam, i u čemu su promijenjeni u odnosu na vrijeme velike oktobarske revolucije u Rusiji? Da li su promjene bile takvih razmjera da su neki Marksovi teorijski pogledi, a kasnije i neki Lenjinovi, morali biti dalje razvijeni da bi bili konzistentni njihovom naučnom metodu?

Promjene opštih uslova nastale krajem prošlog i početkom ovog vijeka u odnosu na uslove Marksova doba vrlo su krupne. Prije svega, treba reći da je kapitalizam prerastao u fazu imperijalizma, što je imalo brojne i krupne posljedice po opšti tok unutrašnjeg razvitka pojedinih zemalja i tok međunarodnih odnosa. Lenjin je ove promjene teorijski uopštio i objasnio, primjenjujući Marksov naučni metod, u svom poznatom djelu »Imperijalizam kao najviši stadij kapitalizma«.

Poslije oktobarske revolucije takođe su nastale krupne promjene koje su znatno izmijenile opšte uslove društvenog progressa. Kao najvažnije treba istaći sljedeće:

- organizovana je prva socijalistička zemlja, izgrađena njena značajna materijalno-tehnička osnova i vojno-odbrambena moć;
- srušen je fašizam kao najmilitarističkiji dio imperijalizma;
- socijalistička revolucija je pobijedila u nizu zemalja, tako da je socijalizam postao svjetski sistem;
- raspao se kolonijalni sistem;
- naučno-tehnički progres postigao je ogromno ubrzanje i dostigao takve razmjere da bi njegove tekovine, stavljene u ratne svrhe, imale za posledicu uništenje čovječanstva, ali, korišćene za mirnodopske ciljeve, pretpostavljaju ukidanje privatnog vlasništva na glavnim sredstvima za proizvodnju i omogućavaju razvoj materijalne osnove takvih razmjera da se nužno mora uspostaviti društvena svojina i društveno prisvajanje.

Ove krupne promjene izazvale su nove potrebe i nove mogućnosti na planu metoda i puteva svjesnog društvenog organizovanja u borbi za stvaranje i izgradnju novog, socijalističkog društveno-ekonomskog sistema. Sve te promjene, treba istaći, mogu biti objašnjene Marksovim naučnim metodom, zakonima društvenog razvitka koje su otkrili osnivači naučnog socijalizma. Isto tako, nastale promjene iziskuju da se neki konkretni stavovi i pogledi klasika marksizma-lenjinizma dalje razvijuju da bi bili saglasni sa njihovim naučnim metodom i sa savremenim uslovima društvenog razvitka.

2. MARKS I LENJIN O PLANIRANJU

Osnivači naučnog socijalizma u više navrata su ukazivali na značaj planiranja u novom društvu. Koncentrisanje proizvodnje u rukama udruženih individua i stupanje udruživanja na mjesto starog, buržoaskog društva uslov je da slobodni razvitak svakog pojedinca bude istovremeno slobodan razvitak za sve¹. Suštinu planiranja svode na svjesno organizovano uređenje procesa rada, procesa razmjene između čovjeka i prirode, i njegovu racionalno uređenje od strane udruženih proizvođača². U tom pogledu karakteristične su i sljedeće Engelsove riječi: »Sile koje deluju u društvu deluju potpuno kao i prirodne sile: slepo, nasilno, razorno, sve dok ih ne upoznam i ne računamo sa njima. Ali čim ih jednom upoznamo i shvatimo njihovu delatnost, njihove pravce, njihovo dejstvo, onda jedino od nas zavisi da li ćemo ih sve više potčinjavati našoj volji i pomoću njih postizati naše ciljeve. To naročito važi za današnje moćne proizvodne snage.«³.

O svjesnom društvenom usmjeravanju razvoja Marks još određenije piše: »Samo tamo gde proizvodnja stoji pod stvarno planskom kontrolom društva, stvara društvo vezu između obima društvenog radnog vremena upotrebljenog na proizvodnju različitih artikala i obima društvenih potreba koje se tim artiklima imaju zadovoljiti«⁴. Na drugom mjestu Marks ističe: »Tako bi radno vreme igralo dvojaku ulogu. Njegovo raspoređivanje po društvenom planu reguliše pravilnu srazmeru različitih funkcija rada prema različitim potrebama. S druge strane, radno vreme služi ujedno i kao mera za individualni udeo proizvođača u zajedničkom radu, a otuda i u onom delu zajedničkog proizvoda koji on ima da potroši individualno«⁵. Marks je pretpostavljao da u socijalizmu neće proizvoditi poprimati oblik robe a to znači da će se i individualni rad neposredno ispoljavati kao društveni rad. »Tu društveni odnosi ljudi prema nji-

¹ Vidjeti K. Marks — F. Engels „Manifest komunističke partije“ — Izabrana dela, tom I, „Kultura“, 1949, str. 34 i 35.

² „Carstvo slobode počinje tek tamo gde prestaje rad koji je određen nevoljom i spoljašnjom svrshodnošću; po prirodi stvari, ono dakle leži sa one strane oblasti same materijalne proizvodnje. Kaogod što divljak mora da se bori sa prirodom da bi zadovoljio svoje potrebe, da bi održao i reprodukovao svoj život, tako to mora činiti i civilizovani čovek, i on to mora u svim društvenim oblicima i pod svim mogućim načinima proizvodnje. S njegovim razvitkom proširuje se ovo carstvo prirodne nužnosti, jer se uvećavaju potrebe; ali se u isto vreme uvećavaju proizvodne snage koje te potrebe zadovoljavaju. Sloboda se u ovoj oblasti može sastojati u tome da udruženi čovek, udruženi proizvođači, racionalno urede ovaj svoj promet materije s prirodom, da ga dovedu pod svoju zajedničku kontrolu, umesto da on njima gospodari kao neka slepa sila; da ga vrši s najmanjim utroškom snage i pod uslovima koji su najdojstojniji i najadekvatniji njihovoj ljudskoj prirodi“. K. Marks „Kapital“ — Beograd, 1971, str. 1522 i 1523.

³ F. Engels „Razvitak socijalizma od utopije do nauke“ — K. Marks — F. Engels, Izabrana dela, tom I, str. 145.

⁴ K. Marks, op. cit. str. 1070—1071.

⁵ K. Marks, op. cit. str. 72.

hovim radovima i prema proizvodima njihova rada ostaju skroz jedinstavni, kako u proizvodnji tako i u raspodeli».⁶

V. I. Lenjin, kao što je poznato, u svojim radovima i neposrednoj praksi pridavao je ogroman značaj organizaciji ekonomskog života. Polazeći od Marksova učenja: da je komunizam društveno uređenje organizovano kao saznata i planomjerna asocijacija, Lenjin je naglašavao da se socijalistička izgradnja mora izvršavati po velikom opštem planu koji stremi ravnomjernom korišćenju ekonomskih i privrednih vrijednosti. Prema Lenjinu, planomjernost je uslov optimuma u društvenoj privredi. Po njegovim riječima, planomjernost je stalna saznajna podržavana proporcionalnost.⁷

Socijalistička revolucija najprije je pobijedila i izgradnja socijalizma počela u jednoj i to ekonomski zaostaljoj zemlji. Zaostalost Carske Rusije i sve one brojne teškoće u kojima je uspostavljena sovjetska vlast i organizovana socijalistička izgradnja odstupale su od uslova koje su pretpostavljali Marks i Engels. Zakonitosti razvitka kapitalističkog društva i sticaj konkretnih historijskih uslova imali su za posljedicu da je prva socijalistička revolucija pobijedila i otpočela socijalistička izgradnja u uslovima koji su bili vrlo različiti od onih koje su predviđali osnivači naučnog socijalizma. Revolucija je pobijedila u jednoj i to ekonomski zaostaljoj zemlji, a ne u više ekonomski razvijenih zemalja. Pored toga, vojna i ekonomska blokada, kontrarevolucija i građanski rat, nerazvijenost privrede i njena zaostala agrarna struktura nijesu omogućili da organizacija ekonomskog života u prvoj socijalističkoj zemlji otpočne u mirnodopskim uslovima. Proces socijalističke izgradnje započeo je na niskoj materijalnoj osnovi i uz stalno prisustvo nekih nepovoljnih van-ekonomskih faktora.

Svi ovi konkretni uslovi ostavili su snažan pečat na karakter i metode privrednog razvoja, način upravljanja i planiranja privrednog i ukupnog društvenog razvitka. U takvim uslovima razumljiva je pojava državnog centralističkog sistema planiranja.

V. I. Lenjin pridavao je ogroman značaj planiranju polazeći od toga da se samo na svjesno organizovan način može postići racionalno korišćenje ogromnih resursa Rusije. Za njegova života mlada sovjetska vlast bila je još suočena sa brojnim teškoćama unutrašnje konsolidacije i sa vrlo nepovoljnim spoljnim okruženjem. U takvim uslovima bilo je teško »razdržaviti«⁸ bilo koju funkciju društvenog života pa ni u oblasti privrede i planiranja njenog razvoja. Naglašeni centralizam u oblasti privrede i strogo pridržavanje centralno administrativnoj regulativi bio je jedini način da se prebrode početne teškoće.

Kratko rezimirajući poglede Marksa i Lenjina o planiranju, izgleda nam, mogu se istaći sljedeći kao najvažniji:

⁶ K. Marks, op. cit. str. 72.

⁷ V. I. Lenin, *Sobr. soč.* T 3, str. 620.

— planiranje je svjesno organizovana aktivnost, zasnovana na spoznaji objektivno datih zakonitosti, a kojom treba omogućiti brže, potpunije i efikasnije ostvarenje ciljeva socijalističkog društva:

— predmet planiranja je raspodjela društvenog rada i usmjeravanje procesa reprodukcije u skladu sa društvenim potrebama;

— svrha planiranja je u tome da se obezbijedi srazmjerna raspodjela društvenog rada i na taj način omogući maksimalni i stalni porast zadovoljavanja potreba svih članova društva;

— nosioci planiranja su udruženi proizvođači.

Ne upuštajući se u istorijat, evoluciju prakse i teorije planiranja u socijalističkom društvu, o čemu je opširno pisano i u našoj ekonomskoj literaturi, zadržaćemo se samo, najkraće, na nekim pitanjima planiranja posebno aktuelnim u savremenoj teoriji i praksi.⁸

3. NEKA AKTUELNA PITANJA SAVREMENE TEORIJE I PRAKSE PLANIRANJA U SOCIJALIZMU

Socijalistička izgradnja organizovana je u nizu zemalja. Ona se ostvaruje u vrlo različitim uslovima, počev od različite veličine i stepena privredne razvijenosti pojedinačnih zemalja pa do vrlo različitog sklopa faktora koji predstavljaju objektivno date činioce njihovog unutrašnjeg razvitka i međunarodnog položaja. Tako krupne razlike neminovno su uslovile različite metode razvoja privrede i različite organizacije njihovih ekonomija, različite metode upravljanja privrednom. Otuda proizilaze i vrlo krupne razlike u organizaciji, metodima i dometima njihovog planiranja i ukupnog svjesno organizovanog uticaja na proces društvene reprodukcije.

Načelno posmatrano, izgleda da je viši nivo društveno-ekonomske razvijenosti nužno unio više složenosti, više raznovrsnosti, nego što je svojstveno manje razvijenim (dosocijalističkim) društvenim sistemima i da se jednostavnost proizvodnih odnosa u socijalističkom društvu, o kojoj je Marks pisao, uspješno može ostvariti samo kroz složen i relativno dug proces aktivnog, svjesno organizovanog, društvenog uticaja na sopstveni razvitak.

Marks, a kasnije i Lenjin, ukazivali su na složenost porađanja i izgradnje novog društvenog sistema, uvijek pridajući krupan značaj svjesnoj organizovanosti subjektivnih snaga za ishod borbe za nove

⁸ Pored više radova u našoj ekonomskoj literaturi koji se odnose na planiranje, skrećemo pažnju samo na neke od njih: Jelić B.: „Sisteme planiranja u jugoslovenskoj privredi“, Beograd, 1962; Čobeljić D.: „Planiranje narodne privrede“ — Beograd, 1967; Čobeljić N.: „Plan i tržište u sistemu funkcionisanja socijalističke privrede“ časopis „Ekonomska misao“ br. 3/1969, Beograd, str. 335—354; Maksimović I.: „Planiranje i tržište u socijalističkoj privredi“, časopis „Ekonoski glasnik“ br. 3—4/1974. Sarajevo, str. 7—21; Stojanović R.: „Planiranje u samoupravnom društvu“, Beograd, 1976; Konzorcijum ekonomskih instituta za makro projekat „Privredni sistem“, Ekonomski institut Zagreb, „Društveno planiranje i proširena reprodukcija“ — Zagreb, 1976.

društvene odnose. Ovaj pogled je verificovala praksa socijalističkog razvoja i time potvrdila da postoji širok prostor za svjesno organizovani društveni uticaj i da od njega i njegove efikasnosti često zavise ishodna rješenja i rezultati, pogotovo u nekim »uravnoteženim«, pa čak i u nekim nepovoljnim sklopovima objektivnih faktora. Kada bi bilo drugačije, teško bi se mogla objasniti uspješnost socijalističke izgradnje u zemljama koje su imale zaostalu privredu i brojne druge nepovoljnosti i teškoće u razvoju. U tom kontekstu, planiranje privrednog razvoja ima izvanredan značaj kao dio ukupnog svesnog društvenog uticaja na tok društvene reprodukcije.

Različita iskustva i različiti sadašnji uslovi u kojima se izgrađuje socijalizam uticali su da se u teoriji planiranja socijalističkog privrednog razvoja često ističu dva, međusobno povezana, pitanja:

prvo, odnos plana i tržišta i,

drugo, kompetencije različitih subjekata u planiranju.

Kako je već rečeno, za Marksa se prvo pitanje nije postavljalo. U socijalizmu »... suprotno onome što imamo u kapitalističkom društvu, individualni radovi postoje ne okolišno, nego neposredno, kao sastavni delovi celokupnog rada«. Kako Marks posmatra novo društvo kao jedinstveni ekonomski subjekat, u kome pojedinci svoje individualne radne snage svjesno »... troše kao j e d n u društvenu radnu snagu«, to se i pitanje kompetencije različitih subjekata u planiranju svodi samo na to »... da udruženi čovek, udruženi proizvođači racionalno uredi ovaj svoj promet materije s prirodom, da ga dovedu pod svoju zajedničku kontrolu, umesto da on njima gospodari kao neka slepa sila«.

Praksa socijalističkog razvoja pokazuje da su oba postavljena pitanja aktuelna, ali vizija daljeg razvoja proizvodnih snaga nesumnjivo nagovještava ukidanje robnog oblika proizvodnje i neposredno ispoljavanje individualnog rada kao sastavnog dijela cjelokupnog rada.

Po našem mišljenju, samo u početnoj etapi socijalističke izgradnje, i to u uslovima privredno nerazvijene zemlje, ili pak u uslovima snažnog uticaja nepovoljnih vanekonomske faktora, može biti, sa gledišta efikasnosti razvoja, opravdano da se zastupa i primjenjuje centralistički koncept planiranja i značajnija ograničenost tržišta. Drugim riječima, samo u uslovima kada je privreda po svojoj moći i po svojoj strukturi znatno udaljena od obima i strukture stvorenih društvenih potreba opravdan je visok stepen centralističkog planiranja i krajnje sužavanje prostora za djelovanje tržišta. To su stanja male angažovanosti raspoloživih materijalnih činilaca proizvodnje, krupnih disproporcionalnosti, izrazito nepovoljnog djejtva vanekonomske faktora, a i drugi slučajevi kada stanovništvo mora »stezati kaiš« i podnositi krupan teret u korist sljedećih generacija. Zapravo, to je stanje koje po svojim bitnim karakteristikama obilježava inicijalnu etapu industrijalizacije privredno nerazvijene socijalističke zemlje. Gro proizvodnje daje nerazvijena poljoprivreda, akumulacija

je oskudna i nepovoljna je njena prirodna struktura. U takvim uslovima ne postoje materijalne pretpostavke da bi planiranje a i ukupan sistem upravljanja privredom izgubio administrativno centralistička obilježja. Naprotiv, samo centralizovani administrativni koncept planiranja omogućava da se izvrši potrebna mobilnost resursa i njihova alokacija koja pogoduje neophodnom lomljenju stare i zasnivanju sasvim nove proizvodne strukture.

Ostvarujući početnu etapu industrijalizacije, društvo stvara uslove i osnovne materijalne pretpostavke za promjenu načina planiranja i postaje neophodno njegovo prilagođavanje višem stepenu razvijenosti privrede. Viši nivo razvijenosti djeluje u pravcu povećavanja broja vezivnih niti u privredi. Naglo se povećava i ubrzano raste broj i složenost proizvodnih veza. U takvim uslovima raste potreba sve slobodnijeg ponašanja privrednih jedinica kao subjekata planiranja. Svako bliže određivanje i konkretnije planiranje proizvodnih zadataka izvan privrednih jedinica predstavlja ozbiljnu opasnost i realnu smetnju da se razvije stvaralačka inicijativa radnika u proizvodnji. Radnici u proizvodnji utoliko više postaju udruženi proizvođači, ukoliko više preuzimaju i odlučuju o svim fazama reprodukcije. Postaje anahronizam da planiranje bude podijeljeno na faze koje su, obično, vrlo malo u kompetenciji udruženih radnika u proizvodnoj jedinici (priprema, utvrđivanje i donošenje planova i kontrola njihovog izvršenja) ili ne učestvuju u njihovom vršenju, već pripadaju drugima, i fazu ostvarivanja planskih zadataka koja pripada udruženim radnicima u proizvodnim jedinicama. Društveno vlasništvo na sredstvima za proizvodnju ima i svoj odgovarajući, prirodni oblik i sadržaj učešća neposrednih radnika u planiranju. Sve faze planiranja moraju postati podružljene, tj. biti u svojini radnika, u njihovom pravu i obavezi da ih izvršavaju.

Proširivanje kompetencija udruženih proizvođača u planiranju istovremeno znači sužavanje kompetencije u planiranju izvan proizvodnih jedinica. Stalan razvoj socijalističke privrede, jačanje njene moći i sve složenija struktura mijenjaju uslove i stvarne potrebe u kompetencijama plana i tržišta a što je u neposrednoj vezi sa promjenama kompetencija različitih subjekata u sistemu planiranja.

Socijalistička privreda dostiže nivo razvijenosti pri kojem se njen dalji razvoj sve više oslanja na savremenu nauku i tehniku. Dinamizam savremenog tehničkog progressa sve upečatljivije djeluje na razvoj socijalističke privrede. Tekovine savremenog progressa sve više participiraju i postaju glavni oslonac privrednog rasta. Podjela rada dobija nevidene razmjere i praćena je automiziranjem proizvodnih operacija i transformacijom proizvodnih procesa u velike složene sisteme. Unutar ovih sistema, a i u ukupnoj privredi, postoji i brzo se povećava proizvodno-tehnološka zavisnost njihovih dijelova. Savremena nauka i njena materijalizacija u novoj tehnici i tehnologiji skraćuju potreban rad i radno vrijeme, povećavaju višak rada i slobodno vrijeme, supstituišu živi rad, a pogotovo na fizički teškim

poslovima. Proizvodni učinci u okviru pojedinačnih jedinica sve više su rezultat ne samo rada radnika u njima, već ukupnog društvenog rada. U takvim uslovima povećava se međuzavisnost asocijacija proizvođača i njihovih ekonomskih interesa. To je materijalni osnov na kojem se međusobno povezuju i svjesno organizovano uređuju odnose i planiraju svoj razvoj udruženi proizvođači. Istovremeno, na toj osnovi planiranje gubi karakter procesa »odozgo« — »dolje« i transformiše se u proces »odozdo« — »gore«. U ostalim domenima društvene nadgradnje takođe postupno nestaju kompetencije države i korjenito se mijenja odnos »vrha« i »baze«. Instrumentima ekonomske politike realno je moguće da se ostvari koordinacija planova asocijacija udruženih proizvođača i da se još u procesu donošenja usmjere u pravcu koji pogoduje izvršavanju određenih strateških opredjeljenja koja se kao takva donose na nivoima koji predstavljaju zemlju u cjelini. Ovim odlukama obuhvatala bi se pitanja od vitalnog značaja za razvoj privrede kao jedinstvenog sistema.

Odnosi plana i tržišta se mijenjaju sa razvojem socijalističke privrede. Sa promjenom uslova, o čemu je već bilo riječi, postoje realne mogućnosti drugačijeg korišćenja djejtva zakona vrijednosti. Taj zakon ne samo što više nije nepoznata sila već ne djeluje u uslovima u kojima ne bi mogle da mu se prilagođavaju ljudske aktivnosti. Naime, postoje realno mogućnosti da se, s jedne strane, zadrži njegovo djejtvo u skraćanju individualnog radnog vremena i, s druge strane, smanji njegov uticaj kao alokatora buduće granske i regionalne raspodjele društvenog rada (ovdje prvenstveno mislimo na neke ključne grane čiji je razvoj od posebnog, dugoročnog razvojnog značaja za zemlju u cjelini). Plan i tržište, ukoliko planiranje postaje sve više podruštvljeno i kao funkcija neotuđena od asocijacija proizvođača, međusobno se dopunjavaju i postaju komplementarni kao mehanizmi kojima se podstiče maksimalizacija privrednog razvoja.

*
*   *
*

Marksističko-lenjinističko učenje o socijalističkom društvu verificovano je praksom socijalističkog razvoja, potvrđen je naučni metod tog učenja. Marksovo i Lenjinovo učenje o planiranju praksa je potvrdila u većini njegovih osnovnih postavki, a prije svega da je planiranje kao svjesno organizovana aktivnost imanentno socijalističkom društvu i da je instrumenat udruženih proizvođača u ovladavanju procesom reprodukcije. Naročito je važno istaći, da dosljedna primjena Marksova naučnog metoda — istorijskog i dijalektičkog materijalizma skreće pažnju da se sistem planiranja kao svjesna društvena aktivnost mora razvijati u skladu sa razvojem materijalnih proizvodnih snaga, da snažno povratno djeluje na materijalnu osnovu društva i da se ovaj sistem mora prilagođavati razvoju društva u cjelini. Svako ekstremno shvatanje planiranja, kao sistema

svjesnog uticaja na razvoj privrede, bilo da se tumači kao oruđe kojim se može postići sve što se želi bilo da se negira i konfrontira tržištu, samo je izraz dosta niske materijalne osnove na kojoj je započeta socijalistička izgradnja i pogodnosti koje su otuda proizilazile za neka dogmatska tumačenja Marksovih pogleda. Praksa razvijenije socijalističke ekonomije sve više potvrđuje ispravnost Marksovih i Lenjinovih pogleda. To ne znači da se u njihovom učenju mogu naći rješenja za konkretan melanizam planiranja koji najbolje odgovara savremenoj praksi socijalističke izgradnje. Međutim, u njihovim osnovnim pogledima i u njihovom naučnom metodu, savremena teorija i praksa planiranja imaju dobre oslonce i slijedeći ih, na kreativan način, mogu uspješnije rješavati otvorena pitanja savremene teorije i prakse privrednog razvoja. Dijeli nas dosta dug period od nastanka naučnog socijalizma, naročito kada se vrijeme posmatra sa gledišta sadržaja koji su se u njima zbili, pa ipak ta distanca nije umanjila savremenost Marksova naučnog metoda i njegove primjene u rješavanju otvorenih i spornih pitanja teorije i prakse planiranja socijalističkog privrednog razvoja sa kojima se sada sretamo.

Prof. Dr. RISTO VUKČEVIĆ, Faculty of Economics, Titograd

MARX AND LENIN ON PLANNING IN THE LIGHT OF THE CONTEMPORARY ECONOMIC THEORY AND PRACTICE

Summary

Major socio-economic changes have occurred since the original writing of both Marx and Lenin. Yet, despite these major changes, their views about planning in socialist society are very important in seeking solutions to contemporary problems in both theory and practice. In this pursuit, we can find no substitute for Marx's method of historical and dialectical materialism.

Contemporary planning theories have arisen from the various conditions and practices of building socialism in different countries. In this regard two important questions that often arise are:

- relation between plan and market
- range of responsibilities of the various planning bodies.

In the period when Marx wrote these were not important questions, because he thought that commodity production would not exist under socialism; that the contribution of the individual would be part of the total work of the society. Also, Marx considered the entire society as one economic entity. But in contemporary practice these questions take on great significance. In the beginning stages of industrialisation of underdeveloped socialist coun-

tries it is very difficult to find an alternative to central planning and rigid control of market. However, with the development of socialist economy, especially, under the influence of the dynamism of technical progress better material conditions allowed for planning to become socialised. Social ownership of the means of production has as a precondition socialised planning. All phases of planning must be under the scope of the worker's associations. Some strategic goals are decided on the level that represent the country as a whole. Instruments of economic policy are also created on these levels. These instruments are used to coordinate and influence the plans of all associations and to direct them so as to fulfill the strategic goals.

A long period of time stands between us and the original writings of both Marx and Lenin. Yet the passage of time has not decreased the significance of their scientific method and its application in the solution of contemporary questions of controversial theories and practices of planning for socialist development.

Проф. Д-р РИСТО ВУКЧЕВИЧ

МАРКС И ЛЕНИН О ПЛАНИРОВАНИИ В СВЕТЕ СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ТЕОРИИ И ПРАКТИКИ

Резюме

По отношению к времени когда создавал Маркс, и по отношению к эпохе Ленина, возникли крупные общественно-экономические изменения. Но и кроме того, их взгляды на планирование в социалистическом обществе имеют большое значение для решения современных вопросов теории и практики планирования хозяйства в социалистическом обществе. О этом отношении трудно заменить научный метод Маркса — исторический и диалектический материализм.

Современная теория планирования возникла под влиянием очень различной практики и условий социалистического строительства в отдельных странах. В числе других, нередко выдвигаются два более важные вопроса в этой области:

- отношение плана и рынка, и
- компетенции различных субъектов в планировании.

Маркс эти вопросы не ставил, потому что он считал, в социализме не будет товарной формы производства, что индивидуальный труд постоянно будет выражаться как часть совокупного труда. Также, Маркс целое общество считал одним экономическим субъектом. Современная практика выдвигает упомянутые вопросы. В начальном этапе индустриализации остальные социалистические страны трудно могут найти альтернативу централизованному планированию и строгой ограниченности

рынка. Впрочем, с развитием социалистического хозяйства, особенно под влиянием динамики современного технического прогресса создаются материальные предпосылки чтобы планирование было обобществлено. Общественный характер собственности на средства производства предполагает общественное планирование. Все его фазы должны принадлежать ассоциациям рабочих. Некоторые стратегические долгосрочные направления принимаются для всей страны в целом. На таких уровнях устанавливаются и средства экономической политики, при помощи которых можно влиять на планы всех ассоциаций, чтобы они были координированы и направлены на осуществление принятых стратегических решений.

Прошло достаточно времени от эпохи Маркса и Ленина, но все-таки эта дистанция не уменьшила современности их научного метода и его применения в решении открытых и спорных вопросов теории и практики планирования социалистического развития, с которыми теперь встречаемся.

